

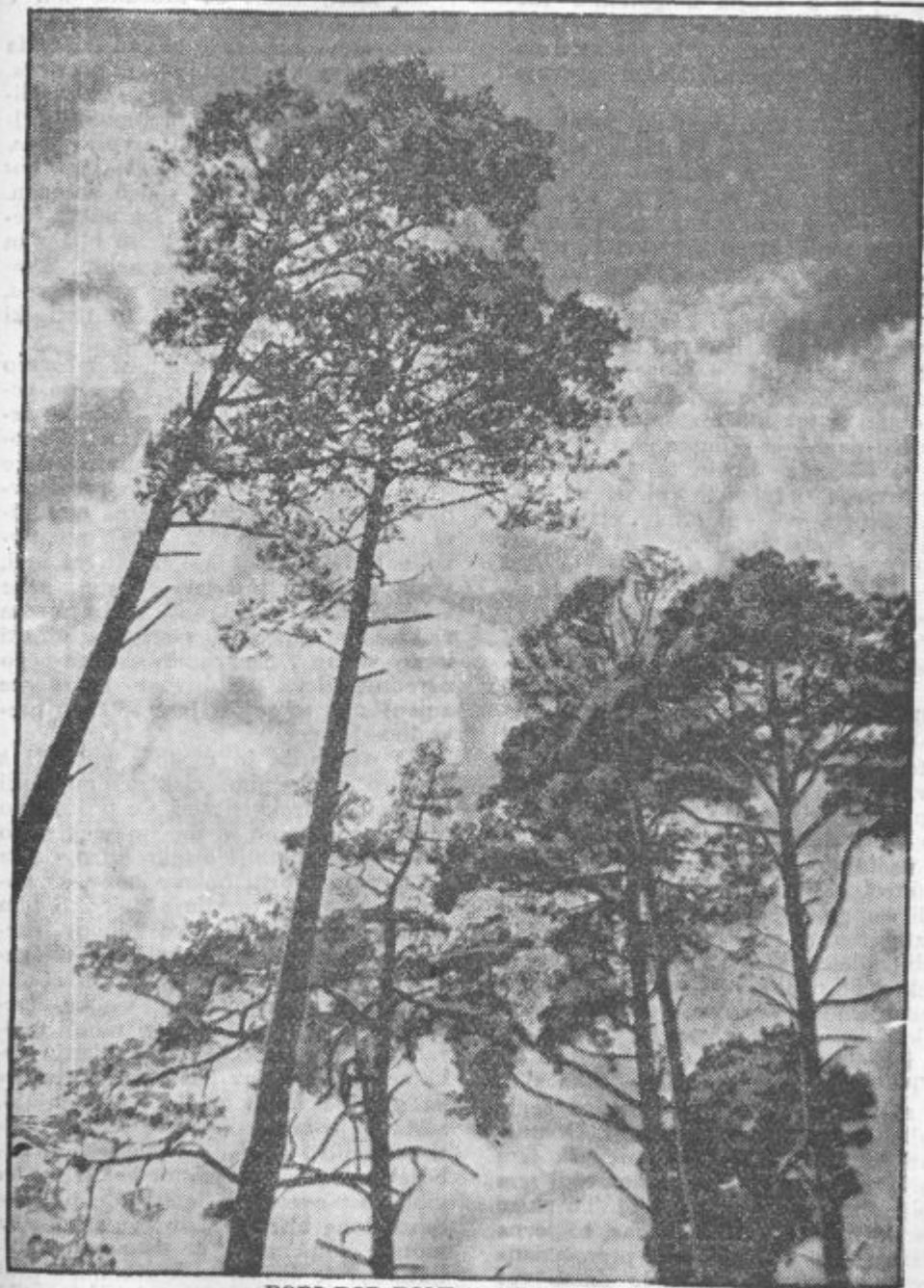
ŽIVLJENJE IN SVET

TEDENSKA REVUJA — PRILOGA PONEDELJSKEGA JUTRA

ST. 12.

V LJUBLJANI, 20. MARCA 1937.

KNJIGA 21

BORI POD POMLADNIM NEBOM

KOVINE IZ SOLI

Lanski nagradjenec z Nobelovo nagrado za kemijo prof. Debye je govoril te dni v Berlinu o svojih dolgoletnih raziskovanjih, ki so mu že pred 14 leti omogočila postaviti novo teorijo o elektrolitičnem prevajanju v tekočinah.

Če gledamo lepo poniklan ročaj, pokrovan pokrov za hladilnik ali posrebrano žlico, si moremo le težko predstavljati, da so bile te bleščeče kovine nekoč soli kakor kuhinjska sol ali soda, soli, ki so se v vodi topile morda v zelenkasto ali rjavo ali modro, na vsak način pa popolnoma prozorno tekočino, ki ni kazala niti sledu kakšne kovinske narave. In težko je tudi razumeti, da je mogel električni tok izločiti kovino v tej lepi, bleščeči se obliki iz takšnih raztopin. A vendar temelji današnja tehnika elektro-kemičnega čiščenja kovin in galvanskega izločevanja kovinskih plasti na tem podstatnem postopku na dejstvu, da more v vodi stopljena sol prevajati električni tok in da tok pri tem razčlenjuje sol v dva dela, da jo z drugo besedo »električno razglobi«.

Malo je postopkov, ki bi električni značaj materije osvetljevali tako jasno kakor dejstvo, da morejo neštete soli prevajati tok, da so torej »elektroliti«. Ni čudno, da se raziskovalci zato že desetletja zanimajo za ta pojav. Če teče tok skozi elektrolitsko raztopino, tedaj morajo biti v njej vseka-ko nabiti delci, ki ga prenašajo. Ti delci nastajajo po stari, klasični razlagi elektrolitskih pojavov, iz raztopljenih soli same: ta sol se razglablja, če jo raztopimo, v pozitivno in negativno nabite delce, ki pričnejo pod vplivom električne napetosti romati — zato jih imenujemo »ione«, to je po grško »potujoče« — in s tem prenašajo tok skozi tekočino.

Toda pri tem prenašanju toka skozi raztopine močnih elektrolitov se je pojavljala čudna nepravilnost. Domnevati bi bilo, da se tok prenaša tem bolje in da prevaja raztopina tudi tem bolje, čim več soli je v njej. To pa ni res. V resnici »molekularna«, to je na raztopljeno količino soli preračunana prevodljivost nazaduje, če damo več soli v tekočino. Klasična teorija je to razlagala s tem, da je razčlenitev raz-

topljene soli v električno nabite delce, v omenjene ione, popolna le v zelo razredčenih raztopinah in da nazaduje v isti meri, kakor se množina soli v tekočini povečuje.

Debyejeve raziskave so pokazale, da ta domneva v tej obliki ni pravilna. Če je prevodljivost kakšnega elektrolita v zelo razredčenih raztopinah največja, tedaj je to samo zavoljo tega, ker so si ioni, baš zavoljo majhne količine soli v raztopini, daleč narazen. Če spravimo več soli v raztopino, tedaj si prihajajo ioni čedalje bližje in pričenjajo, ker so vendar nabiti, izvajati električne vplive drug na drugega. In ti »interionski« vplivi so tisti, ki otežujejo prehod toka.

Če hočemo to razumeti, si moramo predstavljati le človeka, ki ga na cesti obdajajo drugi ljudje. Hoče na levo, drugi pa hočejo na desno. Njegovemu gibanju se zoperstavljajo velike ovire. Prav tako si moramo predstavljati razmere v koncentrirani raztopini močnih elektrolitov. Vsak pozitivno nabiti ion obdajajo negativni ioni, vsak negativni ion ima okrog sebe »oblake« pozitivnih ionov. Pod vplivom električne napetosti potujejo oblaki ionov vedno v nasprotnih smereh nego osrednji delci, gibljivost ionov se zmanjša in to se javlja z znižano prevodnostjo.

To naziranje je mogoče potrditi s poskusi z močnimi električnimi polji in visokimi frekvencami. Če postavimo takšno raztopino v močno električno polje, se ioni gibljejo tako hitro, da se ne morejo tvoriti oblaki ionov, ki obdajajo drugače osrednje delce. S tem odpade ovira za gibljivost ionov, prevodnost se pod temi pogoji po obogatitvi raztopine s soljo samo poveča.

Prav tako učinkujejo visoke frekvence, torej izredno hitri nihaji uporabljene napetosti. Pri prehajanju toka se oblaki ionov baš zavoljo trajnega gibanja ionov stalno spreminjajo, sestavljajo in razdirajo. S tem se moti somernost razdelitve električnih nabojev in to učinkuje spet kot ovira na gibljivost osrednjih ionov. Če pa gibljemo ione hitro sem in tja, se takšne motnje somernosti ne morejo pojavljati, ker je čas za to kratkomalo prekratek. Tudi tedaj izgine torej neki vzrok za zmanjšano gibljivost in (mo-

lekularna) prevodljivost s koncentracijo raztopine narašča, kakor bi bilo pričakovati ob dejstvu, da je v koncentriranih raztopinah na razpolago več delavcev za prenašanje toka nego v razredčenih raztopinah.

Kakšne bodo praktične posledice teh novih spoznanj, ki nam posredujejo poglobljene vpogledе v način prehajanja tokov skozi solne raztopine, bo pokazala še bodočnost.

Po razpravi W. Lommerta—kj.

LUDWIG VAN BEETHOVEN

SLAVKO OSTERC

V pokrajinskih mestih, kamor mirne duše lahko prištevamo tudi Ljubijano, ima glasbo ljubeče občinstvo, še bolj pa večina kritikov in glasbenikov krajevnega pomena, ki niso delj časa živeli v velikih svetovnih prosvetnih središčih, o Beethovnu popolnoma napačno mnenje. Kolikokrat je že kak tak napisal revolucionarnemu skladatelju, zakaj ne komponiraš na tak način kakor Beethoven? Da ljudje, ki stavijo tako radi drugim Beethovna za vzgled, o njem niso zadostno poučeni, tega navadno niso krivi sami, ampak prilike — sami so pa krivi, da to svojo pomanjkljivost trobentajo v svet in jo hočejo natvesti drugim, kar jim prepogosto tudi uspe — in to je vse obsodbe vredno, čeprav sami živijo v dobri veri, da sejejo čisto zlato. Akoprav bo letos 27. marca že 110 let, odkar je ta veliki genij umrl, vendar še do danes ni bilo glasbenega tvorca, ki bi ga lahko stavili ob stran Beethovna, kj prednjači vsem drugim ne le po izredni kakovostni vrednosti svojih stvaritev, ampak tudi po borbenosti in volji za razvojem in napredkom. To je pokazal zlasti v svojih zadnjih opusih, ki pa niso povsod tako znani kakor prejšnji, ker stavijo na izvajalce eminentne tehnične zahteve, in takih izvajalcev, ki bi jih obvladali, ne najdeš zlepa drugod, kot v tako zvanih glasbenih rezidencah.

Beethovno delo upravičeno delijo po času v tri dobe. Za prvo dobo je značilen njegov naslon k tradiciji k Haydnu in Mozartu. Povzdignil je sonatno, rondojevo in variacijsko formo na stopnjo, preko katere razvoj v pozitivni smeri ni bil več mogoč. Kdo drugi bi se najbrž začel ponavljati — ne mislim, v glasbeni materiji, v melodiški itd. — ampak v vodoravni arhitektonični skladbi. Pri Beethovnu je nova ideja začela novo obliko naravnost izživati. Kakor še nikdar nobenemu, tako tudi Beethovnu pri teh novotarijah konsu-

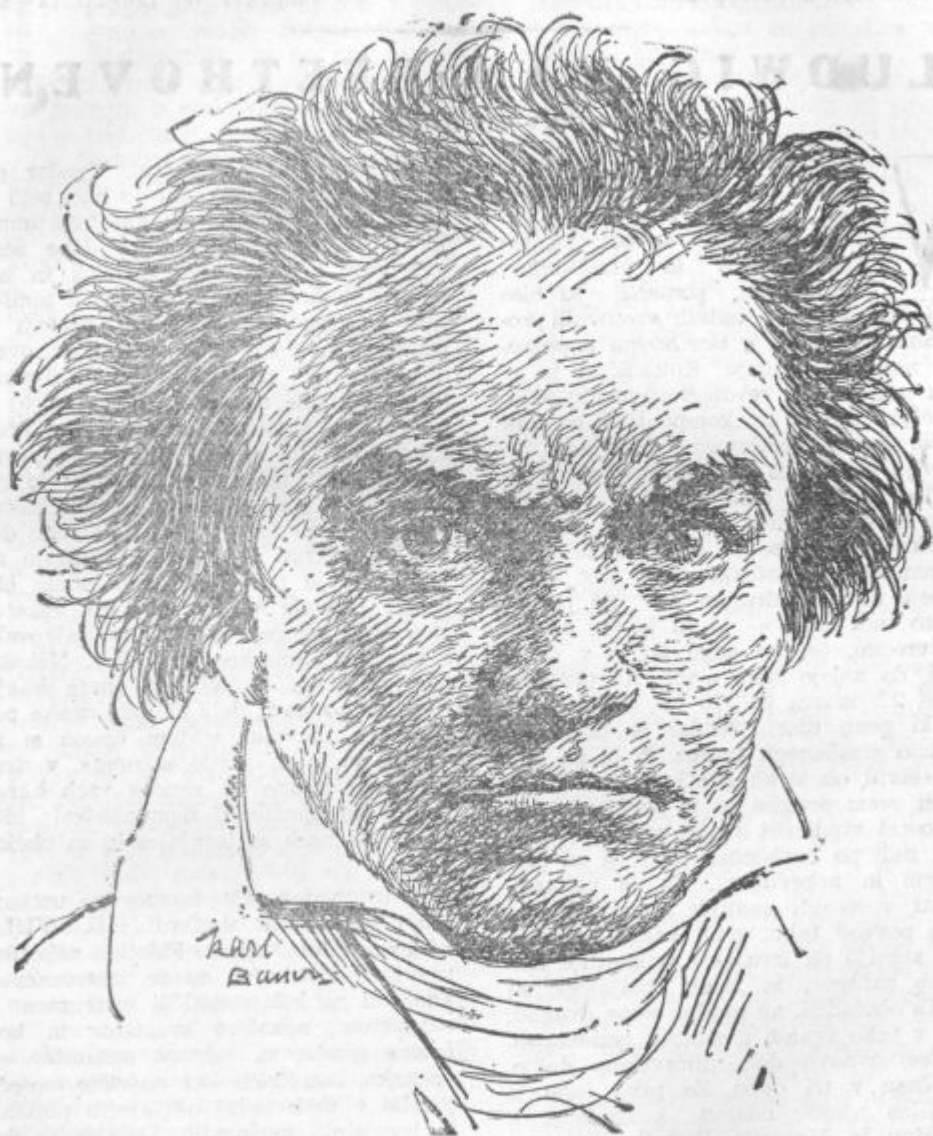
menti niso bili naklonjeni. Vendar ga to ni motilo, ampak mu je bilo celo v spodbudo. Če smatramo kot maksimalne tvorbe iz njegove prve dobe šest kvartetov op. 18, dve simfoniji in nekatere sonate, vidimo pri tretji simfoniji (Eroica) že absolutni prelom s tradicijo in zlasti s šablono. Beethoven se ni ustrašil na videz oslabeti živahni finale ciklične sonate (ali simfonije) s prav tako živahnim skercom tik pred njim, torej na mestu, kjer je v prvih opusih pisal še lagodni menuet, ki ga je vzela v sonato znana mannheimska šola in sta se recepta te šole strogo držala še Haydn in Mozart. Izkazalo se je, da se je novotarija popolnoma obnesla; pozneje so nadomeščali nekateri tudi že skerco (Berlioz in Čajkovski z valčkom, Smetana s polko). Nekako od dvajsetega do stotega opusa imajo vsa Beethovnova dela skupne znake postopnega razvoja: v tem opusu s'j je dovolil to in to »nedopustnost«, v drugem spet drugo — vendar vseh hkrati v istih opusih ni demonstriral: bile bi pretrd oreh za izvajalce in za občinstvo.

V drugo dobo Beethovnevega ustvarjanja spada šest simfonij (III.—VIII.) njegova edina opera Fidello, nekoliko uvertur, sonate za razne instrumente, koncerti za kak solistični instrument z orkestrom, nekoliko kvartetov in komorne glasbe za druge ansamble — vsekako kompleksni kar najvišje stoječe glasbe v vseh tedaj obstoječih oblikah in izvajalnih možnostih. Dela iz te dobe so danes pristopna in razumljiva že vsem in jih tudi največ izvajajo.

Tretja doba Beethovnevega stvariteljskega dela je pa vsa v znaku revolucije. Bilo mu je preenostavno, rekel bi: prenizka naloga zanj — delati sonate vedno in vedno znova vsako v štirih stavkih. Zato se je posvetil novim oblikam. Take klavirske sonate je opremil s podnaslovom »quasi una fantasia«

Uvedel je v to obliko popolno svobodo tempa, skorajda nekak rubato, ki pa ni rasteł ali padal po volji in razpoloženju izvajalca, ampak ga je on sam toč-

cionalni živahni tempo po mili volji menjava z recitativi in zborovskim allegrom, ki po hitrosti vedno zaostaja za orkestralnim. Iz te dobe je slavna »Mis-

K. BAUER

L. van BEETHOVEN (perorisba)

no predpisal in pri tem jemal v obzir novo obliko, ki jo je hotel uveljaviti. Pri IX. simfoniji je raztegnil dimenzije tako, da ta simfonija sama lahko izpolni ves koncertni spored. Za finale je pritegnil zbor in pevce-soliste — namesto običajne rondo forme je napisal svobodno obliko kantate, kjer se tradi-

sa solemnis«, največ borbenosti pa je pokazal v godalnih kvartetih, kjer je po malem začel staviti na glavo vsa načela blagozvočja: stavek je opremil akordično s čim več disonancami, kot tipično nasprotje njegovim prvim, prozornim opusom opažamo pri zadnjih zapleteno in na mestih brezobzirno po-

Simfonijo, ki je ritmično pomenila nekako nadaljevanje Bachovega načina dela — ie, da je Beethoven, čeprav tedaj že gluha, računal hkrati z barvo, t. j. s posebnostmi instrumenta, na katerem se je ta ali oni melodični kompleks izvajal, v navpičnem smislu je pa ostal v glavnem pri kombinacijah, kakor sta jih uvedla in preizkusila Haydn in Mozart. Že pri šestih, še bolj pa pri devetih simfonijah je Beethoven dal zaslutiti poznejši wagnerski »leitmotiv«, ki je bil zlasti potem Wagnerju odlično nadomestilo za povezanost misli po drugih na-

čelih, kot so vajala do tedaj. Da je Beethovnova glasba globoka in silna, o tem pač danes nihče ne dvomi. Tolstoj bi ne napisal »Kreutzerjeve sonate« — če bi je ne napisal pred njim Beethoven.

Vsak genij zapusti poleg svojih nesmrtnih del poznejšim pokolenjem tudi še nekaj drugega: kako je treba delati, da bo izdelek pomemben. In od Beethovna imamo recept, ki bo držal večno: ne počivaj na starih dognanjih in favorikah, neprestano išči novih dognanj — če treba, tudi brez favorik!

D R U Ź I N S K A S R E Č A

ARNOST ADAMIO

Zakotna kavarna. Okrog polnoči. Razpoloženje močno eksplozivno. Težka soperica. Vonj po slabi kavi, cigaretinem dimu in prestanem guljažu. Kakor tenčica se ovija ljudi.

Jeromek je po enajstih odšel iz gledališča. Neznano hrepenenje ga je po ulicah nosilo mimo nočnih lokalov. Premagalo ga je, da je vstopil. Sredi prostora je zamišljeno postal, se razgledal in jo mahnil spet na ulico. Slednjič ga je v zakotni kavarni prilelenil omamen nasmeh izza vihe modrikastega dima. Ostal je ter naročil pijače in sandwichov.

Zvedel je, da ji je ime Lija, da rada pleše in tako dalje. Jeromek je občudoval njeno sloko lepoto in se nestrapno presedal zmerom bliže.

Skoraj nihče ni opazil, kdaj sta se Jeromek, blagajnik državnega zavoda in njena zapeljivost, prelepa Lija umeknila radovednim očem in odšla petnajst stopnic više ter si tamkaj ogledovala sobo številka pet. Stara blagajničarka je pač videla, toda uradno, pokroviteljsko.

Na gornjem hodniku je pod stropom trepetala zasenčena svetilka. Semkaj se je slišala le zamolkla bibavica iz kavarne.

Kmalu potem, ko sta Jeromek in Lija vznemirila plamen zasenčene svetilke pod stropom, je prišla v kavarno Jeromekova žena Žana s svojim bratom Titom. Dostojanstveno, kakor skozi nevredno družino, sta zabredla v megleno močvaro. Privedel ju je sled za Jeromkom. Srečala sta bila njegovega

Arnošt ADAMIO

prijatelja, ki je Titu na skrivaj izdal pristan, kamor se je zajadral Jeromek in kjer se mu lahko pripeti kaj usodnega, je hudomušno pripomnil.

Kaj nelti ga je prijelo, je v skrbeh vprašala žena. Uradnik, vzoren zakonski mož! In kar brez pravega vzroka?

Sklenila sta, da ga poiščeta. Najemnika sobe številka pet ni bilo nikjer pri mizah. Tit je olajšan potrepljal Žano, češ, da ga je napačno sodila.

— Na vsak način je tu. Če bi bil odšel proti domu, bi ga gotovo srečala, je Žana trmasto vztrajala in naročila kavo.

— Kako je moreš trditi s tako gotovostjo? se je čudil Tit. Medtem ko je nejevoljno hotel sestti, je zagledal lepoticico pri oknu. Dobro, dobro, pa počakajva, je rekel, vidno zadovoljen z lepo sosedo.

Zana je bila nemirna. Komaj je izpla kavo, že je bila na nogah. Odločno je izpulila Tita iz stmenja in ga potegnila za seboj do blagajne.

— Ti vprašaj, razumeš? Vprašaj v katero sobo se je skril.

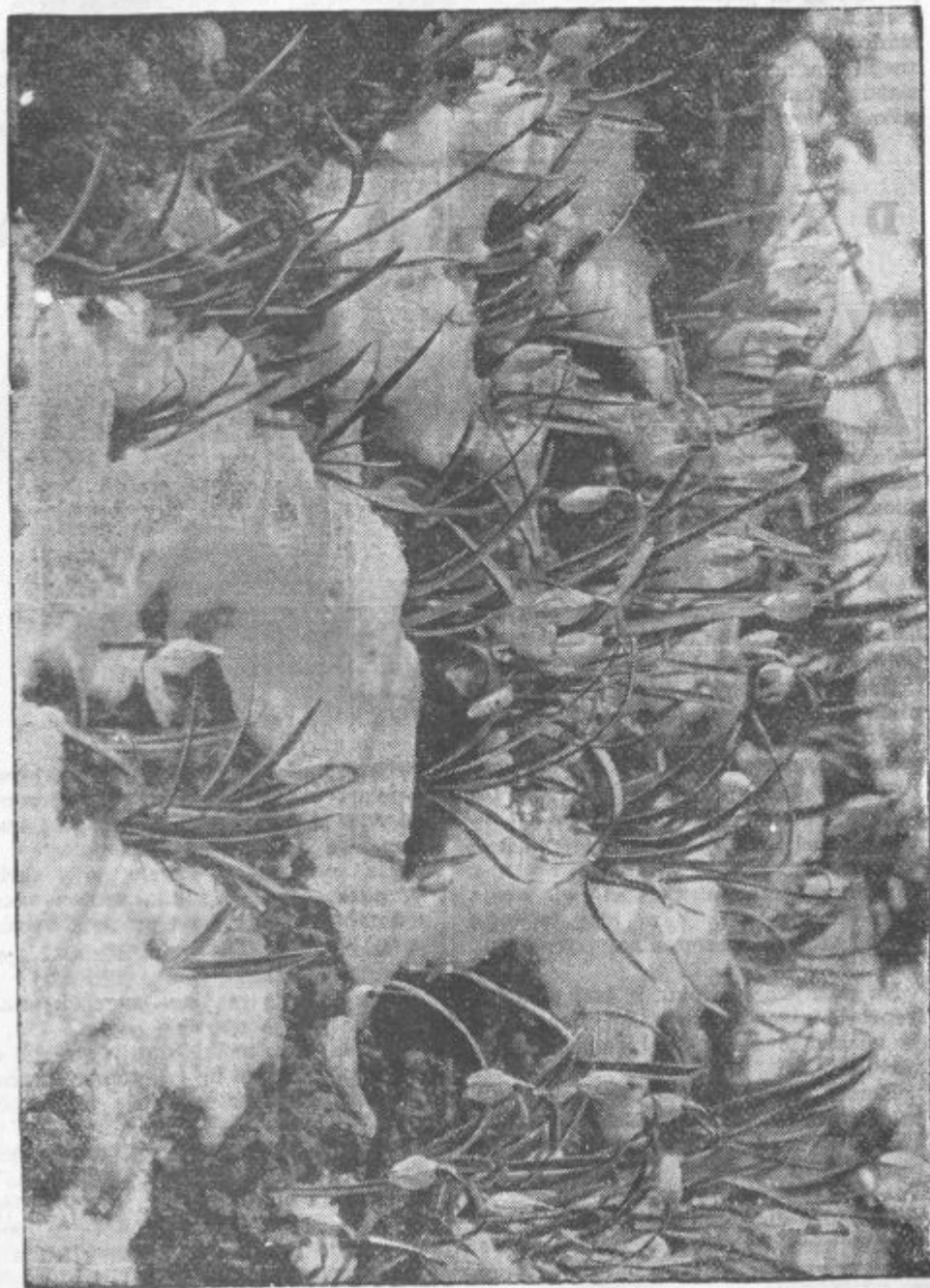
— V sobo? Pa vendar ne misliš res-

no, je osupel strmel vanjo ter se v zadregi nasmihal lepotici.

— Vprašaj!

Tit se je zresnil: Na vsak način hočeš, da ti je nezvest. Nikoli ti še ni kaj takega prišlo na misel. Predobro poznam Jeromika. Dobro, ne daš mi govo-

PRISLA BO POMLAD ZELENA...

riti, je pomočnik skoraj užaljen zaradi njene trme. Slednjič se je vdal in vprašal za sobo.

— Želite takoj?

— Prismođa, ga je zavrnila žena. Kdo pa hoče sobo za naju?

Tit jo je potegnil k sebi ter se prijazno nasmehnil k blagajničarki.

— Najprej bi rad vedel, če je moj prijatelj tu. Zmenila sta se, da se snidemo tu, zdaj ga pa nikjer ne vidim. Nemara je odšel gor, je pomembno pokazal čez rame na stopnišče in žmrknil

s očmi. Saj vendar razumete. Imena na maram izdati. Sicer pa še dosti čeden človek, mlad, črna, lovski klobuk z znakom...

— Takooo? Pravite, da je na številki pet? je ponovil Tit.

— Kaj sem rekla? Moja slutnja, je žena zmagovalno prebodla osuplega Tita z žarečim pogledom. Brez truda ga je odvedla na prejšnji sedež.

— Tu ga počakava, je rekla in široko sedla za mizico.

Tit je stisnil pesti in sklenil, da pri-

TRIJE MUŠKETIRJI

ALEKSANDER DUMAS ST. © ILUSTRIRAL NÖRRETRANDERS © FONATIS NI DOVOLJEN

NAROČILO

»Zdaj menim, da bo prav!« je zaklical Porthos.

»No, povej!« je dejal Aramis.

»Samo trenutek! Najprej moram Grimaudu nekaj naročiti,« je rekel Athos, pomignil Grimaudu ter pokazal na trupla v utrdbi. »Vzemi te gospode, postavi jih na zid, daj jim klobuke na glavo ter njihove puške v roke!«

»Pametna misel!« je zaklical d'Artagnan, »zdaj razumem.«

Grimaud je pokimal.

»Potem je vse v redu,« je rekel Athos, »zdaj pa poslušajmo, kaj nam bo Porthos povedal.«

»Prej bi vendarle rad vedel, kaj naj pomeni to, kar dela Grimaud?«

»Ni treba. Na dan z besedo!«

soli zaušnico zakonolomcu. Kar gorel je od nestrpnosti, pripravljen z vsemi mišicami za naskok. V skrbeh je zdaj pa zdaj ošini Zano, ki je junaško prenašala usodne minute. Nenavadno mirna je bila. Že sedmo leto je v državni službi, tri leta poročena in dva otroka ima. Nesrečni Jeromek!

Sem pa tja se celo nasmehne v svojih mišicah. Gotovo iz predobčutja, kako mu bo vrnila sramoto. Titu se je zdel ta odlomek življenja nestvaren. Na lepoticu je že pozabil v razburjenju. Okoli njega veseljači, on sam ogorčen

nad svakom, poleg pa sestra s svojim čudnim našmeškom.

Zana ni hotela premišljati. Kam ju je privedla stiska! Saj je vse skupaj le dogovorjena igra. Da, dogovorjena do vseh podrobnosti. In vse le zategadelj, ker so jima znižali prejemke. Ker sta poročena in imata otroke, služkinjo, eno sobo več zaradi otrok, zato laže shajata? Če bi bila ločena, bi ostalo pri starem. Zgolj zaradi ločitve se godi ta komedija in Tit bo moral pričati! A vendar bi ga rada videla v tisti sobi s tujo žensko. Ali ne bo ostala senca med njima?

MED GRIMAUDOVIM DELOM

»Dobro«, je začel Porthos, »pojdem torej tja in poprosim gospoda de Trevillea za dopust. Mylady me ne pozna. Zato ne bo mogla biti nezaupljiva in kakor hitro pridem do nje, ji zavijem vrat.«

»Ne, nikar!« je zaklical Aramis. »Zdi se mi, da je moj načrt boljši. Obvestili bomo kraljico.«

»Nikakor!« je rekel Athos. »saj nimamo nobene zveze z dvorom. Ali mo-

remo poslati koga v Pariz, ne da bi to opazili v taborišču?«

»Prevzamem dolžnost, da bo prišlo pismo gotovo v roke Njengega Veličanstva, je dejal Aramis. »Poznam namreč neko osebo v Toursu, ki —«. Tu je iznenada umolknil, ker je opazil na Athosovem obrazu nasmeh.

»No, kaj misliš, Athos?« je vprašal d'Artagnan.

»Menim, da načrt ni popolnoma slab.« ie odgovoril Athos.

Ko bi bil Tit poznal to storijo, ne bi se zakadil ko ris v Jeromka, ki se je zdajci pojavil na stopnišču v Lijinem spremstvu. Tako ga je pa obdelal s trdimi pestmi in je komaj doma prišel do sape.

Sodišče je odločilo na podlagi izjav in prič ločitev zakona. Jeromek ni tačil, ona pa je ostala neomajna v hladnem preziru.

★

Potem je prišla pomlad in z njo odlok, s katerim je bil Jeromek z grožnjo odpusta iz državne službe premeščen v

več sto kilometrov oddaljeno mesteca. Vzrok: nemoralno življenje.

Zana je v globokem obupu zahtela.

Jeromek, žrtev družinske sreče, se je žalostno nasmehnil ter se vdal v voljo božjo.

BONAPARTE PRIPOVEDNIK

Med pohodom proti Egiptu je v senci piramid Napoleon I. napisal arabsko pripovedko, naslonjen na boben. Rokopis tega dela hrani neka tuja knjižnica. Paul de Cassagnac ga je poiskal, da napravi iz njega scenario.

SLEDNJIČ DOBRA MISEL

»Vendar bi opozoril Aramis«, je nadaljeval, »da ne more sam zapustiti taborišča. Sla pa bi kardinal kaj hitro dobil v roke. Potem bi prebral pismo in v ječo bi prišla tako pisec kakor sel.«

»Poleg tega je treba vedeti,« je rekel Porthos, »da bo kraljica storila vse za Buckinghamovo rešitev, nas pa bo pustila na cedilu.«

»Poslušajte vendar! Kakšen trušč prihaja iz mesta?«

Vsi so prisluhnili. Razločno so slišali trombe.

»Zdaj boste videli! Ves polk bodo poslali na nas!«

»Vendar se ne boš zoperstavljal polku!« je rekel Porthos.

»Zakaj ne?« je odgovoril mušketir, »škoda, da nismo vzeli s seboj še en tucat steklenic! Nikjer ni prostora, kjer bi mogli nemoteno kramljati in prav zdaj imam srčno misel!«

RIBE V VROČI VODI

Dlina smrtic, 146 m pod moreko gladino v Kaliforniji, ima v svojih številnih mlakah in jezercih, v katera priteka voda iz vročih vrelic, mnogo rib, ki se v tej vodi počutijo na videz zelo dobro. Ameriški prirodopisec John Erwin Hogg jih je natančno opazoval. Sprva ni hotel verjeti svojim očem, ko je zagledal skozi oblake pare, ki se dviga iz vroče vode, mnogo majhnih rib, ki so plavale veselo sem in tja. Z meritvami

je ugotovil, da ima voda na vrhu približno 53 stopinj Celzija. Najbolj vroča je na površini, v globini je manj topla, tako da si ribice lahko izberejo temperaturo, ki jim je najbolj všeč. Ribice spadajo v vrsto krapov. Raziskovalec jih je spravil nekoliko v svoj akvarij, kjer živijo že več nego pol leta pod istimi pogoji kakor v naravi.

»Odrasli ribji samci iz Doline smrtic, poroča Hogg v nekem ameriškem časopisu, »se kažejo v spreminjasti sve-

STATISTI

»Kolikor mi je znano, ima ta vražja ženska nekega svaka, mar ne d'Artagnan?«

»Da. Poznam ga nekoliko in mislim, da ni preveč zavzet za svojo svakinjo.«

»Izvrstno, kdo je ta mož?«

»Lord Winter.«

»Kje se skriva?«

»Ob izbruhu vojne se je vrnil v London.«

»Dobro,« je rekel Athos, »z njim se moramo spoznati. Sporočili mu bomo,

da namečava njegova svakinja nekoga umoriti in ga bomo prosili, naj pazi nanjo. V Londonu imajo gotovo kakšen zavod, kamor jo lahko vtakne, da ne bo škodovala nam in vojvodi.«

»Dobro, toda kdo naj poskrbi za pismo v Tours in London?«

»Če sami ne moremo iz taborišča, potem imamo vendar svoje služabnike,« je pripomnil Porthos.

tio modri barvi. Samice imajo še svetlejšo barvo in proge ter točke kakor postarvi. Lastniki akvarijev bodo zmajali z glavo, ko bodo slišali, da bi morali vodo v posodah ogreti na 38 do 50 stopinj Celzija. Navzlic temu so izkušnje s tako toplo vodo v akvarijih dobre. V San Franciscu sem si ogledal enega največjih akvarijev ob pacifiški obali in sem videl tam posodo z ribami iz vrste »Lucania browni«, ki bi v vodi, manj topli nego 53 stopinj, poginile. Te ribice izvirajo iz vročega puščavnega vrelec v severnem delu Kalifornijskega polotoka, ki pripada Mehiki. Ta vrelec je na kartah dobro zaznamovan in tako sem ga na neki avtomobilski vožnji iz Los Angelesa z lahkoto našel. Leži nekoliko milj vzhodno od »Stanega jezera« in v severnem delu zloglasne »Puščave Kitajcev«, ki je svoje ime pre-

ješa zavoljo družbe 46 Kitajcev, ki so na poti iz San Felipa v Mexicale v njej pomrli od žeje. Mehičani imenujejo vrelec »Vroči vrelec malih rib«. Ribe same so prejele svoje ime po naravoslovcu Herbertu Brownu, ki jih je odkril leta 1908.

Če naletimo v tako vroči vodi na žive ribe, pomeni to, da zna narava svoje stvore prilagoditi vsem mogočim okoliščinam. Kako pa morejo te male ribe živeti v okoliščinah, ki jih ne bi prenesle nobene druge ribe? Edina logična razlaga je ta, da so živele že pred desetisočletji tam, ko je imela voda še normalno temperaturo. V dolgih dobah so se podnebne prilike spremenile, voda je postajala čedalje bolj topla. Toda ta sprememba se je dogajala nedvomno tako počasi, da so se ji mogle ribe prilagoditi. »
vk

P R A V L J I C A

GUSTAV STRNISA

Lepa je vrhniška okolica v pomladnem soncu. Človek gleda in strmi. Svet se preliva v zlato. Vse je kakor ena sama pesem.

Nekoč je živel tod otrok, majhen in neboljšen, siroški kakor zapuščenca bilka. Samoten in neznan je hodil okoli. S solzo v očeh je živel in gledal proti meglenemu mestu. Njegove oči so strmele in čakale razodetja. Otroci so ga spotikljivo dražili:

— Nam je enak, slabši kruh je od našega, pa se upira in sanjari. Pretepimo ga, pa bo ozdravljen!

In deček je bil tepen. Njegove oči so ostale žalostne. Nekaj mrkega je bilo v njih.

Otroci so se zaman jezili. Med njimi je bil in niso se ga mogli znebiti.

Deček je bil še bolj zamišljen. Včasi se mu je v očeh nenadoma zablistalo. Kmalu so otroci zvedeli, kam hodi. Smejali so se mu.

Čevljar Rakar je imel v kletki drobnega kanarčka s čudežno lepim glasom.

Fantiček je hodil skrivaj pod tisto okno v jutranjem in večernem mraku ter poslušal ptiča. Skrivoma je hodil, vendar so ga otroci zasmehovali kakor očitnega razbojnika.

Deček se je prestrašil, ko je videl, da so ga spoznali. Njegove oči so prosile, naj mu prizaneso, pa niso našle usmi-

ljenja. Nekega dne so otroci utihnili. Potuhnjeni so hodili okoli njega in se mu laskali. Dečkova duša se je bala, njegovo srce je zadrželo v prvi slutnji vstajajoče sence.

Potem so prišli otroci, cela procesija jih je bila. Prijazno so ga povabili, naj gre po kanarčka. Hinavsko so se opravičevali, ker so se norčevali iz njega. Zato mu poklanjajo drobnega ptička.

Deček je v tišem pričakovanju koprneče stegnij roko, ko so mu pokazali kletko. Potem je bolešno vzdihnil. V kletki je bila smrdljiva blatna kepa. Otroci so se smejali in se spakovali. Deček je trpel s sklonjeno glavo ves blede, z grozo v očeh.

Tedaj je prišel mimo čevljar Rakar. Videl je greh in grešnike ter zakričal:

— Gorje vam, otroci! Gorje vam, ker ste neusmiljeni z Janezom! Storili ste mu krivico, ki ne bo pozabljena!

Čevljar je govoril resnico, kajti užaljeni deček je bil — Ivan Cankar.

★

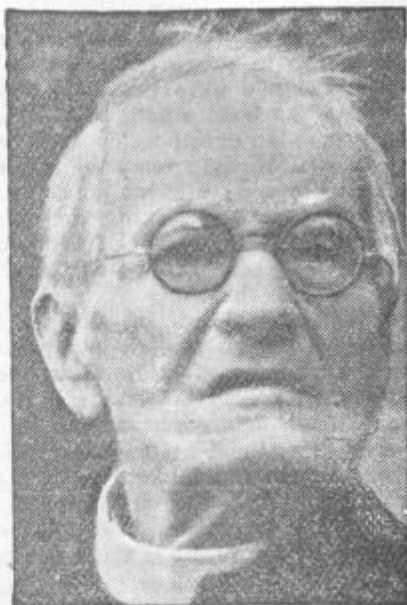
Kadar se spomnim Cankarja in prijatelja Mihevca, ki mi je to pripovedoval, mi spolzi spomin v mladost, v tisto teogobno uro prvega razočaranja, ki jo mora vsak doživeti. Mnogo jih je, ki pozabijo nanj, a kdor ne pozabi, temu ostane za vse življenje bradek spomina na uro, ki mu je zagrenila mladost.

„OKROGLIŠKI GOSPOD“

Debemur mort' nos nostraque
Q. Horatius Flaccus

Spot piše osmrtnico duhovniku — slišim glas ali pa celo samo misel prijatelja, ki meni, da sta to naloga in dolžnost onih z druge strani. V devet in devetdesetih slučajih zna imeti prav, toda svečeniki, kakršna sta bila n. pr. Ivan Vrhovnik in Tomo Zupan, so redki. Njih zasluge za narod in prosveto segajo pregloboko v to stran, da bi jih mogel prezreti svobodoumen kulturni kronist. Naš dnevni tisk se je dostojno spomnil življenjskega dela pokojnega Toma Zupana — čeprav je bila opazka, češ da so bili duhovniki v dobi vstajajoče evropske demokracije edini del razumnih, ki je čutil s tlačnim preprostim ljudstvom, nekoliko tvegana. Tu le nekaj spoštljivih besed, ki sem jih dolžan svojemu nekdanjemu profesorju.

Dijaki se ga nismo bali, kakor smo se pozneje zares bali drugih veroučiteljev, ki nam celo na prižnici niso dali miru. Tomo Zupan je bil predvsem človek, ki je videl v dijaku mladega, neizkušenega sočloveka. Njegove beležke v lastnih, nalašč v ta namen vezanih katalogih, pričajo, da je zasledoval razvoj in usodo vsakega svojega učenca, ki je kazal kakšno nadpovprečnost. Zlasti se je zanimal za one, ki so se »ukvarjale« z umetnostjo, pa naj bo to glasba, slikarstvo ali lepo slovstvo. Tudi sicer ni podpiral krivic, ki so se včasih — nemara zaradi prevelikega števila učencev ali pa

zaradi površnih profesorjevih pogledov v dijaško dušo — zgodile njegovim učencem. Nekoč je pokojni oče slovenske stenografije slepo verjel nekemu izprijenemu dijaku, ki je iz maščevanja obtožil součenca neke tatvine. Obtoženec se ni znal zagovarjati, pa mu je menda ostal ta sramotni pečat. Potožil je svojo nesrečo katehetu Zupanu, ki ga ni odbil ali tolažil s kakšnimi svetopisemskimi ali cerkvenimi nauki, am-

ZUPANOV DOM NA OKROGLEM

pak ga je ohrabil s citatom iz Horacija. Akoprav se je tedaj javno udejstvoval v narodni in prosvetni smeri, ni nikoli v šoli omenil ničesar, kar bi dalo dijaku slutiti, da je njegov profesor tudi to in to, v čemer so se njegovi tovariši radi »pregrešili«.

Med vojno, ko sem bil po srečnem naključju pri cenzuri v Kranju, sem ga obiskal na bližnjem Okroglem. Ko sem mu povedal, da ga pozdravlja naš poveljnik polkovnik Milavec, vnet »cirilmetodarski delavec«, je bil skoraj otročje vesel, pa se je hitro zresnil, češ da je njegovo Okroglo — preveč okroglo in da je že večkrat pričakoval nenadnega c. in kr. obiska. Rekel sem mu, da se to vendar ne more zgoditi tako visokemu gospodu, on je pa temno pogledal čez debele naočnike in dejal: V teh časih se more vse zgoditi. Pri slovesu mi je izročil pozdrave »okrogliškega gospoda« — ta izraz je menda tudi posebnost njegovega jezika — polkovniku Milavcu.

Zupanovo delo za »prešernologijo« ne vsebuje samo dragocenih doneskov za prešernoslovce, ampak nudi tudi drugim izobražencem dobro mero užitka. Tudi če bi se zgodilo, da utone vse drugo njegovo delo v pozabljenje, je to dovolj, da mu ostane med nami spomin, kakršnega mu ne more dati nobena mitra ali čast, da je smel sedeti na stopnicah papeževega prestola. Umril je, njegovo delo pa ostane last njegovega naroda.

Iv. Podržaj

NAŠ JEZIK

Izvor »šmoka«

Prof. I. Košťál mi piše med drugim:

V komediji G. Freytaga »Die Journalisten« (1854) nastopa časnik brez prepričanja Schmock. Ta mi je takoj prišel na um, ko sem čital Vaš člančič v »Zisu« 6. t. m. V svojih zapiskih sem našel, da so nemški in češki polit. listi začeli rabiti ta izraz po l. 1860. Ker sem pa vedel, da je živel Freitag poleti navadno na svojem posestvu pri Gothi in da je bil na dvoru Koburškega vojvode kakor doma, sem odprl Heintze-Cascorbija »Die deutschen Familiennamen« 7. Aufl. 1933, da bi zvedel, ali je morebiti priimek Schmock blizu Gothe razširjen. Na str. 427 se bere: Schmock (Gotha), mud=schmuck...; Schmock (Anklam), Schmuck (Göttingen). — Češčina ima skupek šm — le v nemških izposojenkah in v onomatop. besedah. Kje je neki našel Hirt slov. šmok=Narr? (Schwindel?)... A. D.

IZ LITERARNEGA SVETA

FRANŠ SRÁMEK

Srámek, češki Knut Hamsun, je nedavno dosegel šestdesetletnico. Češka književnost, osobito proza, ima malo pojavov s tako slovansko strukturo. Nekdanji prekucuh, ki plove v kvietizem, se je izkazal v liriki, prozi in drami. Cvetka grenkoslad dehti po vseh njegovih knjigah. »Roman »Tělo« spada med najizrednejše umtovore iz svetovne vojne. Prinesel mu je vzdevek senzualist; to je visoka pesem na človeško telo. Ni čudno, da ga ima mladina tako rada. Ljubi ga že zaradi njegovih nevenljivih in neminljivih spevov na konje, teh praslovanskih sevdalink na naše nižje brate. To so predhodnice tega, kar je v Wolkerju in drugih postalo velika socialna pesnitev.

A. D.

KNJIGE IN REVIJE

Antonio Miente, Vie et Aventures de Marco Polo. »Mercure de France« je letos izdal to privlačno knjigo o znamenitem raziskovalcu, rojenem na Korčuli v 13. stol. Nekateri ga štejejo med Slovane, ker so baje bili njegovi starši Slovenci, oziroma poslovenjeni Čehi (Kat. Misijoni, 1923/24, str. 139). Ariante zna prikupno pripovedovati. Podal je marsikaj poučnega; mnoge zemljepisne ali narodopisne podrobnosti iz stare Perzije, iz bližnjega in daljnega vzhoda, ki so jih Polovi sodobniki šteli med izmišljotine, so se pozneje izkazale za pristne. M P je v ujetništvu narekoval svoje spomine v francoščini (»Le livre de M. P.«). Da se je ohranil prvi njegov spis (»Le Millioné«), o katerem pričajo potovalci in misijonarji, bi nam omogočil bolje pronikniti v duha križarskih vojen.

Po J. des D. - A. D.

IZ SODOBNE LIRIKE:

A. D. 1 9 3 7

Po vrsti spodaj v kleti smo sedeli
in pill pravo mostarsko črnino:
Verbinc in jaz ter Janko Glavič z Dino,
Na steni posušeni so viseli

iz naših rož spleteni venci. Vzeli
v spomin smo jih za svojo revno dnino,
ko z dneva v noč smo morali v daljino,
za nami apage hudič — so peli.

Prisede tiho. Tiše: Hvaljen Isus,
pokima le in z ustmi ne pozdravi.
Profesor Glavič de: Ecce, homo scissus!

Krčmar, ki v Alaha prisega, prvi:
Kristjan je, kličejo ga za Abisus.
Tako? Tu prosil — v Repnjah pa nas davil
Artj Stid

Uredništvo je prejelo:

ZVONČEK, list s podobami za mladino. Leto 38, št. 6. Razen nadaljevanj (Anton Ingolič, Trije dečki, Marijana Željeznova-Kokalj, Svetovni potepuhi in P. Flere, Pavliha) prinaša nova številka lužiško-srbsko humoresko »Dražba« (A. Debeljak), Janezek za čarati (M. Kregar). Še dve ciganski (D. Ravljen), Kmet Robavs in lisica pastirica (V. Bitenc), Potovka Marička in njena koza (Fr. Ločniškar), O miki miški, Metka čita pravljico (ljubki fotografski posnetki), Poličko sportnega strička, Mladi vrtnar, Slovarček tujk ter pesmice najmlajših. »Zvonček« se je primerno spomnil tudi stoletnice Puškinove smrti, Stric Matic pa prinaša tudi to pot koš zanimivih novic, spominja se celo Edisona, ki je umrl že l. 1931. Ilustracije sta prispevala Mirko Šubic in France Podrekar. Mesečnik, ki ga lepo urejuje prof. dr. Pavel Karlin, se naroča v Učiteljski tiskarni v Ljubljani ter stane za vse leto din 30.

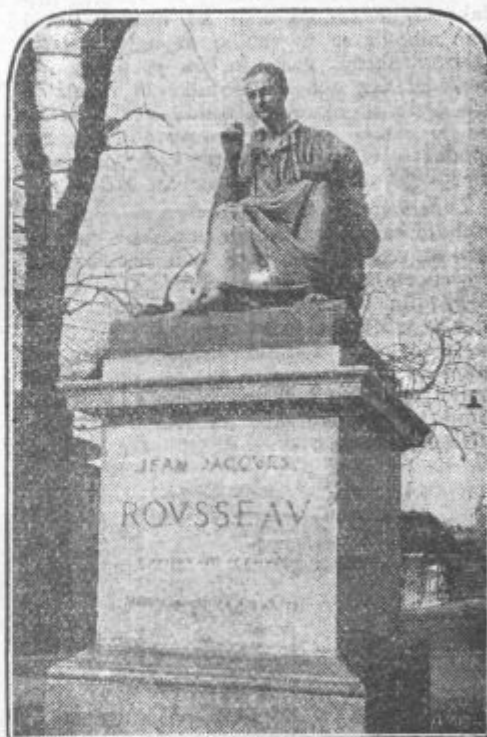
JUGOSLOVENSKA REVIA JUGOSLOV. TURISTA, l. 1937, št. 1—2. Najnovejša številka glasila naših turističnih zvez priobčuje med drugim naslednje prispevke: Delo za boljšo bodočnost slovenskega turizma (Vl. Regally), Dalmacija, najnovejše geslo Amerike (Z. Vekarić), Jubilejno leto Južne Srbije (V. Antić), Ruše ob vznožju pohorskega kraljestva (Iv. Grešak), Glavotok na Krku in njegova lepota i. dr. Številka je bogato ilustrirana. List, ki ga urejujeta Fr. Violić in Vl. Regally, izhaja mesečno ter stane za vse leto din 100. Naroča se pri upravi na Sušaku ali v Ljubljani, Knaflijeva ul. 5.

ILLUSTRIRTE ZEITUNG LEIPZIG št. 4799 priobčuje članek s slikami »Umetnik in njegovo delo« (A. Birckle), Čaščenje

zmajev in lov na človeške glave na Alori (s slikami), odlične fotografske posnetke plime in oseke, Sprehod po monakovskem botaničnem vrtu i. dr. Številka, ki jo krasi zares lepe in zanimive ilustracije, prinaša še druge drobne prispevke. Tednik se naroča pri založbi J. J. Weber v Lipskem.

ROUSSEAUJEV KIP

Lani je minilo sto let, odkar so postavili znamenitemu pisatelju in sociologu spomenik na bjuvem »Barkovlju« — lie aux Barques — danes imenovanem Rousseaujev otok.

Postaviti sobo Ženevskemu veleumu ni bila nova misel. Celó v dobi, ko je mestni svet ukazal moža prijeti in sežigati njegove knjige na Molarovem trgu je šel avtor »Družabnega dogovora« mnogo čitateljev v svojem rodnem mestu.

Pariška ustavodajna skupščina je l. 1790 sklenila prenesti Rousseaujeve ostanke v Eumenonvillea v Panteon, obenem postaviti mu spomenik. Šla je celo tako daleč, da je odobrila njegovi vdovi Terezi Levasseur-ovi, dosmrtno pokojnino. Vdova se je v kratkem poročila z nekim malopridnežem, zaljubljenim bolj v njeno penzijo nego v njene ostarale čare. Mož ji je sicer prizadel obilo proglavje in gorja.

Če smo rekli, da je imel že zgodaj v Ženevi dosti čitateľjev, ga pa vendar niso vsi korenito poznali. Slavnostni govornik ob

odkritju spomenika, Fazy-Pasteur, je našel marsikaj resničnega. Med drugim je pokojnika povzdigoval kot prijatelja žen in feminizma. »Koliko so dolžne žene Rousseau-ju, ki je sijal rodbinsko srečo s tako živimi barvami in ves mik kakršnega one dajejo domačemu ognjišču. Koliko so dolžne dobrotniku detinstvalc Dobrotni detinstva: Rousseau, ki je poslal svoje otroke v sirotišnico! Velik peanik v prozi, da; toda malovreden značaj. Prijatelj Verlaing-a, ki je spajal ženi z nizkotnostjo.

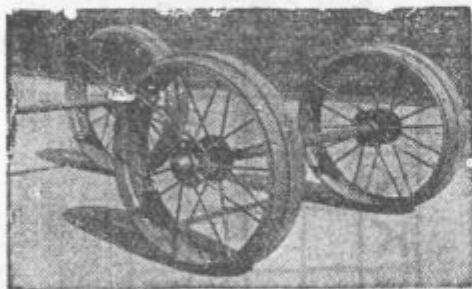
A. K.

TEHNIČNI OBZORNIK

JEKLENO KOLO V POLJEDELSTVU

Med prvotno in bistveno kmetovalčevo orodje prištevamo poljski voz. Čeprav se vozu v raznih pokrajinah menjajo oblike, je vendar leseno kolo z železnim obročem povsod enako.

Medtem ko je za izpopolnjenje prevoznih sredstev, za železnico, avto, skrbela množica tehnikov, za poljski voz ni skrbel nihče. Šele nedavno so tehnike na zanemarljivo zvrst vozil opozorili Tayloristi, češ

da so primera »par excellence« za razsipanje energije. Za to dognanje sicer ni treba mnogo tehničnega duha. Saj je dolgoletno izkustvo dovolj velik dokaz, da je kolo z leseno napero in z odprtim pestom, ki povzroča zelo naglo obrabo osi, negospodarno in zastarelo.

Izmed glavnih vrst železnih koles, ki bi mogle odpomoči orisanim nedostatom, izmed goseničastih, s pnevmatiko obdanih in zgolj jeklenih koles, si oglejmo nekoliko pobliže poslednjo, ki bo bržkone nadvladala prvi dve. Jekleno kolo ima pred lesenim kolesom prednost, da ga suša ne razruši, vlaga pa ne nabrekne. Povsem zaprto pesto jeklenega kolesa z izmenljivim notranjim valcem iz bronu zavre prahu, blatu in drobem peska dohod do osi in omogoča dobro in nerazpisno mazanje. Široko platišče (18 do 23 cm) z vdolbinami nosi v sredi ozek obroč iz izredno obstojnega jekla. Po travniku in njlvi teče kolo po vsem platišču in ne uničuje setve in trave, na trdi cesti pa se opira le na središnji obroč.

Ker tudi jeklo ni vsem okvaram kos, so jeklena kolesa opremljena z jeklenimi

konicami, na katere je obešeno platišče (slika). Konce so tako enostavno pritrjene, da jih more vsakdo naglo nadomestiti z novimi in sicer tudi v primeru, ko je voz natovorjen. (tma).

IZ PRAKTIČNE MEDICINE

Dva nova vitamina

Znani raziskovalec vitaminov, budimpeštanski profesor Szent Györgyi, je odkril v kvasu, jetrih, ribjem mesu i. t. d. nov vitamin iz skupine B, ki ima lastnost, da preprečuje kožna vnetja. Drug vitamin je odkril danski raziskovalec Dam v ostankih iz svinjskih jeter. Ta vitamin ustavlja krvavitev, kar so pokazali poskusi z mladimi kokošmi. Da-li ustavlja krvavljenje tudi pri človeku, je treba šele preiskati. dr

Podedljiva živčnost

V zavodu za antropologijo, nauk o dednosti in evgeniko v Berlinu-Dahlemu je dr. M. Carmena ugotovil na dvojčkih, da je nervoznost v bistvu podedljiva bolezen, šele v drugi vrsti jo lahko povzročajo okoliščine, v katerih človek živi. Nekaj podobnega je ugotovil dr. F. Steiner o sladkorni bolezni. Izkazalo se je, da so otroci staršev, ki trpe za to boleznijo, v četrtini in tudi v tretjini primerov udarjeni z isto boleznijo, in sicer tedaj, če sta oba starša bolna. Raziskovanje dvojčkov je pokazalo, da odloča tudi tu v prvi vrsti podedovanje, seveda pa učinkuje v močni meri tudi okolje. zdr

PRAKTIČNE NOVOTE

Pregibljiivi zaboji za pepel

Katera gospodinja se še ni jezila zavolje prahu, ki se dviga tedaj, kadar jemlje pepel iz peči? Pepelniki, ki se vlagajo pod rešetko v peč, pomenijo sicer v tem pogledu

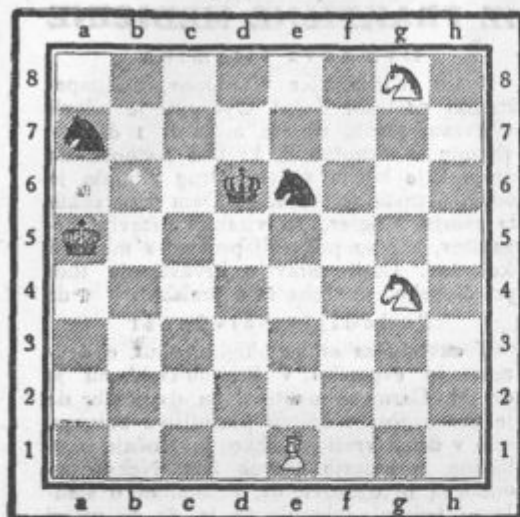

veliko olajšavo, toda običajno se ne zlagajo dobro z velikostjo rešetke, tako da pada pepel nazadnje vendarle tudi mimo njih na dno peči in je treba le seči po lopati za pepel in metli, kar spet dviga prah. Če pa vzame gospodinja pregibljiv pepelnik, tedaj se reši tudi te nadloge. Ti pepelniki sestojte namreč iz dveh delov, ki tečeta drug v drugem in se dajo zato razširiti ali zožiti, tako da jih prilagodiš širini vsake peči. Med oba dela ne more priti nič pepela. Zadnja stena pepelnika je poševna, tako da ne ostane nič pepela v njem, kadar ga iztresče. Nove pepelnike je dobiti v treh velikostih: za navadna ognjišča in peči, za peči s kratkim pepeliščem in za prenosne pečice.

PROBLEM 195

T. Georgijev
Nagrajeno 1929

Beli vleče in dobi

ZA BISTRE GLAVE

313

Koliko stane knjiga?

5 knjig je veljalo 80 din kos. Šesta knjiga stane 25 din več nego povprečna cena vseh šestih knjig. Koliko je stala šesta knjiga?

314

Težko vprašanje

V neki knjižnici so imeli seznam knjig, ki je navajal vsa dela. Navajal je tudi samega sebe kot knjigo. V neki drugi knjižnici seznam ni navajal samega sebe. Sedaj je nekdo vprašal, kako bi to bilo, če bi napravili seznam vsah tistih katalogov, ki ne navajajo samih sebe kot sestavni del knjižnice? Ali bi moral ta seznam tudi sebe navesti ali ne?

315

Geometrija

Kateri je največji četverkotnik, ki ga je mogoče obseči s 36 m dolgo vrstico?

316

Katero število?

Je dvodelno število. Prvi del je polovica drugega, vsota obeh je trikrat večja od prvega dela. Kakšno je to število?

317

Preudaren trgovec

Neki trgovec je naložil v dveh vrstah vrednostnih papirjev skupaj 140.000 din. Pri padcu na borzi so papirji prve vrste izgubili $\frac{1}{8}$, drugi pa $\frac{1}{12}$ svoje vrednosti. Pri obeh vrstah je izgubil enaki vsoti. Koliko je imel papirjev poedine vrste?

Rešitev k št. 312

(Kupčija s copatami)

Vsa partija je veljala 47.110 din, saj je vsak par veljal samo 10 din.

KRIŽALJKA „DIKTATOR“

Crassus

K				E
K				E
K				E
K				E
K				E

V prazna polja vstavi črke: a, a, c, č, e, i, k, m, n, o, p; r; r; s; t; da dobiš vodoravno naslednje pojme: 1. cvetni popki kaprovega grma v octu; 2. vpijejo; 3. pozne; 4. poljedelce; 5. kobri. Srednja navpična vrsta pomeni: avtor, stolpec pod »tolko«, kakor je rekel na Gorenjskem neki kmet tipkarici, pa predstavlja prevrtnjen postavec ali sesék. — Rešitve je treba poslati najkasneje do 17. t. m.

REŠITEV KRIZALJKE ST. 11

Navpik: vo-mu, uzda-lunj, Undina-bülbül, brna-dno-kaet, Meža-berta-Ahèc, igla-omari-Mori, ajda-ave-galbe, ruinev-parðon-, nves-sneg, o-sen. S tem so izpolnjene tudi vodoravne vrste. — Pravilno je rešil in bil izžreban za nagrado Vinko Kermavner v Celju.

UREDNIK IVAN PODRZAJ — TELEFON ST. 3126 — UREDNISTVO NACELNO NE VRAČA ROKOPISOV — IZDAJA ZA KONZORCIJ ADOLF RIBNIKAR — TISKA NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI, PREDSTAVNIK FRAN JERAN Uredništvo in uprava v Ljubljani, Knafljeva ulica 5 — Mesečna naročnina Din 4,— po raznašalcih dostavljena Din 5.—